
❖

حقوق تأمین اجتماعی

❖

دکتر محمد رضا مختاری
عضو هیئت علمی دانشگاه تبریز

انتشارات آیدین

سرشناسه	: مجتهدی، محمدرضا، ۱۳۲۸ -
عنوان و نام پدید آور	: حقوق تأمین اجتماعی / محمدرضا مجتهدی.
وضعیت ویراست	: ویراست دوم
مشخصات نشر	: تبریز: آیدین، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۲۳۶ ص: جدول.
شابک	: ۹۷۸ ۶۰۰ ۵۸۷۱ ۲۳ ۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: تأمین اجتماعی
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۱ ج ۷ / م ۳ / HD ۷۰۹۱
رده بندی دیویی	: ۳۶۸ / ۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۹۲۶۰۳۸

هر گونه چاپ و یا تکثیر برابر قانون حمایت از حقوق مولفان و ناشران ممنوع می باشد. استفاده از مطالب کتاب منوط به اجازه کتبی ناشر است.

انتشارات آیدین

انتشارات آیدین

تبریز، خیابان شریعتی شمالی، نرسیده به سینما ۲۹، پهن

تلفن: ۵۵۵۳۲۵۹ - فاکس: ۵۵۳۰۵۲۳ - ۰۲۱۱

Email: Aydin.publication @ Gmail.com

حقوق تأمین اجتماعی

دکتر محمدرضا مجتهدی

*** چاپ اول از ویراست دوم ۱۳۹۱ تبریز *** شمارگان ۱۰۰۰ نسخه

*** لیتوگرافی نگین فیلم *** چاپ پرنیان *** قیمت ۸۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۷۱-۲۳-۴

ناشر انتشارات آیدین

فهرست

۱۳	پیش‌گفتار
۱۵	جدول نشانه‌های اختصاری
۱۷	مقدمه
۲۱	بخش نخست: کلیات
۲۳	فصل نخست: شناخت، وظایف، راهبردها
۲۳	۱. شناخت
۲۴	۲. وظایف
۲۵	۳. راهبردها
۲۷	فصل دوم: مخاطرات اجتماعی و انواع آن
۲۷	۱. شناخت
۲۸	۲. مخاطرات شعلی
۲۸	۳. مخاطرات طبیعی
۲۸	الف - بیماری
۲۸	ب - زایمان
۲۸	ج - ناتوانی (معولیت)
۲۸	د - ناتوانی (سالمندی)
۲۹	هـ - مرگ
۲۹	۴. مخاطرات اقتصادی
۲۹	الف - بیکاری
۳۰	ب - ازدواج و عایله‌مندی
۳۰	ج - مسکن
۳۱	فصل سوم: روشهای تأمین اجتماعی و سیر تحول تاریخی آن
۳۱	۱. فردی
۳۲	۲. جمعی
۳۲	الف - کمک و مساعدت
۳۲	ب - صندوقهای تعاونی
۳۴	ج - مسئولیت کارفرما

۳۵	د - بیمه‌های خصوصی
۳۶	هـ - بیمه‌های اجتماعی
۳۷	و - کمک‌های اجتماعی
۳۸	ز - خدمات اجتماعی
۳۹	ح - تأمین اجتماعی در اسلام
۴۳	فصل چهارم: مساعی بین‌المللی مربوط به «تأمین اجتماعی»
۴۳	۱. منشور ائتلافیک
۴۳	۲. اعلامیه فیلا-لفیا
۴۴	۳. اعلامیه جهانی حقوق بشر
۴۴	۴. مقاله‌نامه شماره ۱۰۱ سازمان بین‌المللی کار راجع به استانداردهای تأمین اجتماعی
۴۶	۵. مقاله‌نامه اروپایی تأمین اجتماعی کارگران شاغل
۴۶	۶. عهدنامه اتحادیه اروپا (Treaty Of European Union T.E.U)
۴۷	۷. منشور اجتماعی اروپایی (European Social Charter)
۴۸	۸. مقاله‌نامه رفتار مساوی میان اتباع داخلی و بیگانه در زمینه تأمین اجتماعی
۴۸	۹. عهدنامه اروپایی تأمین اجتماعی
۴۸	۱۰. اتحادیه بین‌المللی «تأمین اجتماعی» (International Social Security Association, ISSA)
۴۹	الف - اعضا
۴۹	بند ۱ - اعضای وابسته
۴۹	بند ۲ - اعضای پیوسته
۴۹	ب - ارکان
۴۹	بند ۱ - مجمع عمومی
۵۰	بند ۲ - شورا
۵۰	ج - دامنه فعالیت
۵۰	بند ۱ - فعالیتهای فنی مرکزی
۵۰	بند ۲ - فعالیتهای منطقه‌ای
۵۰	بند ۳ - فعالیتهای پژوهشی
۵۱	۱۱. معاهدات دوجانبه
۵۳	فصل پنجم: تأمین اجتماعی در کشورها
۵۳	۱. آلمان
۵۶	۲. بریتانیا
۵۶	الف - کلیات
۵۸	ب - گزارش طرح بوریدج (Beveridge Report)
۵۹	بند ۱ - یگانگی در مدیریت
۵۹	بند ۲ - حق بیمه یکسان و اجباری
۵۹	بند ۳ - اشتغال کامل با سلامت کامل
۵۹	بند ۴ - مسئولیت شخصی
۵۹	بند ۵ - نیازهای یک خانواده

بند ۶ - تأمین اجتماعی یا دامنه شمول گسترده و فراگیر	۶۰
ج - تحولات پس از جنگ	۶۰
۳. ایالات متحده آمریکا	۶۱
۴. سوئد	۶۳
۵. زلاندنو	۶۶
۶. فرانسه	۶۶
۷. دیگر کشورها	۶۷
فصل ششم: ویژگیهای کلی نظام تأمین اجتماعی	۶۹
۱. اتکا بر بیمه‌های اجتماعی، کمکهای اجتماعی و خدمات اجتماعی	۶۹
۲. دامنه گسترده حمایتی	۷۰
۳. پوشش فراگیری حمایتی	۷۰
۴. وحدت مدیریت	۷۱
۵. مشارکت سه جانبه کارگر، کارفرما و دولت	۷۲
فصل هفتم: مناسبات تأمین اجتماعی با اقتصاد جمعیت‌نگاری و نظام مالیاتی	۷۷
۱. رابطه تأمین اجتماعی با اقتصاد	۷۷
الف - تأثیر اقتصاد بر نظام تأمین اجتماعی	۷۷
ب - تأثیر تأمین اجتماعی بر نظام اقتصادی	۷۹
۲. رابطه تأمین اجتماعی با ساختار جمعیت‌نگاری	۸۰
۳. رابطه تأمین اجتماعی با نظام مالیاتی	۸۲
بخش دوم: نظام تأمین اجتماعی ایران	۸۵
فصل نخست: کلیات، سیر تحول تاریخی و جایگاه تأمین اجتماعی در قانون اساسی	۸۷
۱. کلیات	۸۷
۲. سیر تحول تاریخی	۸۷
۳. جایگاه تأمین اجتماعی در قانون اساسی	۸۹
الف - احکام و مقرراتی که مستقیماً به تأمین اجتماعی مربوط می‌باشد	۹۰
ب - سایر احکام قانونی	۹۱
فصل دوم: سازمان تأمین اجتماعی	۹۳
۱. ارکان سازمان	۹۳
الف - شورای عالی	۹۳
ب - هیئت مدیره	۹۴
ج - هیئت نظارت	۹۵
۲. ساختار مالی	۹۶
الف - حق بیمه	۹۶
بند ۱ - حق بیمه اجباری	۹۶
بند ۲ - حق بیمه اختیاری	۹۸
۱. افرادی که رابطه اجباری خود را از دست می‌دهند	۹۸
۲. مشاغل آزاد و صاحبان حرف	۹۹

ب _ محاسبه حق بیمه	۱۰۰
ج _ حق بیمه مقطوع	۱۰۱
د _ حق بیمه افراد در برابر تعدد کارفرما	۱۰۱
هـ _ حق بیمه در پیمان کاران	۱۰۲
و _ الزامات قانونی	۱۰۲
بند ۱ _ مسئولیت کارفرما	۱۰۲
بند ۲ _ مسئولیت مقاطعه دهنده (صاحب کار)	۱۰۲
بند ۳ _ مسئولیت ثالثین	۱۰۳
۳. مراجع حل اختلاف	۱۰۴
الف _ هیئت بدوی تشخیص مطالبات	۱۰۵
ب _ هیئت تجدیدنظر تشخیص مطالبات	۱۰۶
۴. بازرسی	۱۰۷
۵. تضمینات قانونی	۱۰۸
الف _ حق بیمه	۱۰۸
ب _ بیمه کردن	۱۰۸
ج _ صدور اجرائیه	۱۰۹
فصل سوم: کمکهای اجتماعی و خدمات اجتماعی	۱۱۱
۱. طرح موضوع	۱۱۱
۲. کمکهای اجتماعی	۱۱۲
الف _ شناخت	۱۱۲
ب _ طبیعت غرامتی	۱۱۳
ج _ جنبه حمایتی غیر مشارکتی (غیر معاوضی)	۱۱۳
بند ۱ _ بنیاد شهید و امور ایثارگران	۱۱۳
بند ۲ _ سازمان بهزیستی کشور	۱۱۴
بند ۳ _ بنیاد مستضعفان	۱۱۵
بند ۴ _ کمیته امداد امام خمینی «ره»	۱۱۵
بند ۵ _ طرح شهید رجایی	۱۱۵
۳. خدمات اجتماعی (رفاهی)	۱۱۶
الف _ شناخت	۱۱۶
ب _ اهداف کلی	۱۱۷
۴. موارد شمول نظام تأمین اجتماعی ایران	۱۱۷
۵. حوزه های فعالیت	۱۱۸
الف _ حوزه بیمه ای	۱۱۸
بند ۱ _ جنبه همگانی	۱۱۸
بند ۲ _ جنبه تکمیلی	۱۱۸
ب _ حوزه حمایتی و توان بخشی	۱۱۹
ج _ حوزه امدادی	۱۲۰

۱۲۰	۶. اصول و سیاستهای کلی نظام تأمین اجتماعی در کشور
۱۲۱	۷. ارکان نظام جامع تأمین اجتماعی کشور
۱۲۱	الف - شورای عالی رفاه و تأمین اجتماعی
۱۲۱	ب - وزارت رفاه و تأمین اجتماعی
۱۲۲	ج - تشکلهای مجری حوزه‌های تأمین اجتماعی
۱۲۳	فصل چهارم: بیمه‌های اجتماعی
۱۲۳	۱. منابع
۱۲۳	الف - منابع داخلی
۱۲۴	ب - منابع خارجی
۱۲۶	۲. جایگاه بیمه‌های اجتماعی در نظام حقوقی
۱۲۶	الف - داخل در حقوق عمومی
۱۲۷	ب - رابطه با حقوق کار
۱۲۷	ج - رابطه با بیمه خصوصی
۱۲۹	فصل پنجم: مخاطرات مورد حمایت قانون
۱۲۹	۱. حوادث و بیماریهای شغلی (کاری)
۱۲۹	الف - حادثه شغلی (کاری)
۱۳۰	بند ۱ - عناصر بیمه در حادثه شغلی (کاری)
۱۳۱	بند ۲ - مسئولیت کارفرما
۱۳۲	ب - بیماری شغلی (حرفه‌ای)
۱۳۳	بند ۱ - رابطه بیمه‌ای
۱۳۳	بند ۲ - ورود ضرر جسمی و یا روحی
۱۳۳	۲. حمایت‌های قانونی
۱۳۳	الف - حمایت‌های درمانی و پزشکی
۱۳۳	بند ۱ - روش مستقیم
۱۳۴	بند ۲ - روش غیرمستقیم
۱۳۴	ب - غرامت دستمزد
۱۳۵	۳. استفاده کنندگان از حمایت
۱۳۵	۴. نحوه محاسبه غرامت دستمزد
۱۳۶	۵. بارداری
۱۳۶	الف - شرایط استفاده
۱۳۶	بند ۱ - وقوع بارداری
۱۳۷	بند ۲ - بیمه بودن زن یا همسر بیمه شده مرد
۱۳۷	بند ۳ - پرداخت حق بیمه
۱۳۸	ب - انواع کمک‌های بارداری
۱۳۸	بند ۱ - کمک‌های تندرستی
۱۳۸	بند ۲ - کمک‌های نقدی
۱۳۹	۶. کمک ازدواج و عایله‌مندی

۱۴۰	الف - کمک ازدواج.....
۱۴۰	ب - کمک عایله‌مندی.....
۱۴۱	۷. غرامت دستمزد.....
۱۴۱	الف - مفهوم.....
۱۴۱	ب - مدت پرداخت.....
۱۴۱	ج - میزان پرداخت.....
۱۴۲	د - نحوه محاسبه.....
۱۴۲	۸. از کارافتادگی.....
۱۴۳	الف - از کارافتادگی کلی.....
۱۴۳	بند ۱ - ناشی از کار.....
۱۴۶	بند ۲ - غیر ناشی از کار.....
۱۴۷	ب - از کارافتادگی جزئی.....
۱۴۷	ج - غرامت نقص مقطوع از کارافتادگی.....
۱۴۸	د - بیمه‌شدگان تبعی و شرایط استفاده از مزایا.....
۱۴۸	بند ۱ - خانواده بیمه شده.....
۱۴۸	بند ۲ - تعدیل غرامت دستمزد.....
۱۴۹	ه - مرجع تشخیص میزان از کارافتادگی.....
۱۵۰	۹. بازنشستگی.....
۱۵۱	الف - شرایط بازنشستگی عادی.....
۱۵۲	بند ۱ - شرط سنی.....
۱۵۷	بند ۲ - رابطه بیمه‌ای.....
۱۵۷	بند ۳ - پرداخت حق بیمه.....
۱۵۷	بند ۴ - عدم اشتغال.....
۱۵۷	بند ۵ - تقاضای بازنشستگی.....
۱۵۸	ب - دریافتیهای بازنشستگی.....
۱۵۸	بند ۱ - حق سنوات.....
۱۵۸	بند ۲ - مستمری بازنشستگی.....
۱۵۹	بند ۳ - بازماندگان مستمری‌بگیر.....
۱۵۹	بند ۴ - طبیعت حقوق بازنشستگی و موارد توقیف آن.....
۱۶۰	بند ۵ - بازماندگان قانونی.....
۱۶۰	۱. بازماندگان بیمه شده مرد.....
۱۶۰	۲. بازماندگان بیمه شده زن.....
۱۶۱	بند ۶ - میزان و نحوه تقسیم مستمری.....
۱۶۲	بند ۷ - تعدیل میزان مستمری.....
۱۶۲	ج - بازنشستگی پیش از موعد.....
۱۶۳	۱۰. بیمه بیکاری.....
۱۶۳	الف - بیکاری.....

۱۶۴	بند ۱ - بیکاری فصلی
۱۶۴	بند ۲ - بیکاری ناشی از رکود
۱۶۵	بند ۳ - بیکاری ناشی از جابه‌جایی و تغییرات
۱۶۵	بند ۴ - بیکاری ناشی از فن‌آوری
۱۶۵	بند ۵ - بیکاری ناشی از مزاد بودن
۱۶۵	بند ۶ - بیکاری نسبی
۱۶۵	بند ۷ - بیکاری مخفی
۱۶۵	ب - بیمه بیکاری
۱۶۷	ج - سیر تحول تاریخی
۱۶۸	د - نکات کلی
۱۶۸	بند ۱ - دامنه شمول
۱۶۸	بند ۲ - شرایط استفاده
۱۶۹	بند ۳ - فواید بیمه بیکاری
۱۶۹	بند ۴ - ساختار
۱۶۹	بند ۵ - منابع مالی
۱۷۰	ه - محاسن و معایب
۱۷۰	بند ۱ - محاسن
۱۷۰	بند ۲ - معایب
۱۷۰	و - بیمه بیکاری در ایران
۱۷۰	بند ۱ - تاریخچه
۱۷۱	بند ۲ - دامنه شمول
۱۷۲	بند ۳ - حق بیمه و منبع آن
۱۷۲	بند ۴ - کمک بیمه بیکاری
۱۷۳	بند ۵ - سایر مزایای بیمه بیکاری
۱۷۳	بند ۶ - مدت دریافت مزایای بیمه بیکاری
۱۷۳	بند ۷ - شرایط استفاده
۱۷۴	بند ۸ - وظایف بیمه شده
۱۷۴	بند ۹ - قطع مقرری بیمه بیکاری
۱۷۷	پیوست ۱: قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴ شمسی
۱۷۹	فصل اول: تعاریف - کلیات
۱۸۳	فصل دوم: ارکان و تشکیلات
۱۸۳	بخش اول - کلیات (هدف و وظایف)
۱۸۴	بخش دوم - ارکان سازمان
۱۸۸	بخش سوم - امور مالی
۱۸۹	فصل سوم: منابع درآمد - مأخذ احتساب حق بیمه و نحوه وصول آن
۱۹۵	فصل چهارم: مقررات مالی
۱۹۵	فصل پنجم: حوادث و بیماریها و بارداری

۱۹۹	فصل ششم: از کار افتادگی
۲۰۱	فصل هفتم: بازنشستگی
۲۰۴	فصل هشتم: مرگ
۲۰۶	فصل نهم: ازدواج و عایله‌مندی
۲۰۷	فصل دهم: مقررات کلی راجع به کمکها
۲۰۹	فصل یازدهم: تخلفات - مقررات کیفری
۲۱۱	فصل دوازدهم: مقررات مختلف
۲۱۳	پیوست ۲: قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی
۲۱۵	فصل اول: اهداف، قلمرو و وظایف
۲۱۸	فصل دوم: اصول و سیاستهای کلی
۲۲۱	اصول سیاستهای اقتصادی
۲۲۲	اصول سیاستهای یارانه‌ای
۲۲۲	فصل سوم: تشکیلات
۲۲۹	فهرست منابع
۲۲۹	الف - فارسی
۲۳۱	ب - لاتینی
۲۳۳	فهرست کتاب‌ها و نشریات
۲۳۵	فهرست نام اشخاص

پیش گفتار

با وجود اهمیت «تأمین اجتماعی» در جامعه ایرانی، مبانی، اصول و جایگاه آن، بدرستی تعریف و تبیین نشده است. به حرات می توان گفت، در کشور ما آثار علمی موجود، در نظم حقوقی، شایسته جایگاه والای این رشته از حقوق نیست. در حقیقت شکاف میان پژوهشهای دانشگاهی و حوزه اجرایی «تأمین اجتماعی» حوزه علم و عمل را از هم دور ساخته، عملاً باعث فقر محسوس منابع علمی، در این زمینه گردیده است.

محرك و انگیزه نویسنده در تهیه و تنظیم این مختصر کوششی است ناچیز به منظور ارتقاء جایگاه «حقوق تأمین اجتماعی» در نظام حقوقی کشورمان.

بی تردید گسترده‌ی قلمرو کار و اهمیت انکارناپذیر «حقوق تأمین اجتماعی» در جامعه علمی، همچنین در حوزه عملی و اجرایی، توجه بیشتری را می طلبد. در این مختصر کوشش شده پایگاه این رشته، در قلمرو حقوق و ابعاد جامعه‌شناختی آن که نمایانگر کم و کیف تأثیرات متقابل میان این رشته حقوقی و واقعیات جامعه است، به نحوی بارز نشان داده شود، تا آنجا که ممکن بوده در موضوعات مهم و بنیادی، مطالعات تطبیقی صورت گرفته، مقررات کشورهای دیگر، سازمانها و اتحادیه‌های بین‌المللی بررسی شده است.

مطالعه تأثیرگذاری استانداردهای بین‌المللی «تأمین اجتماعی» بویژه تأثیر مقاوله‌نامه‌های بین‌المللی، بر قوانین داخلی، در زمینه «تأمین اجتماعی» کوشش دیگر نویسنده در این پژوهش است، که به تناسب توان و مجال موجود انجام گرفته است.

تردیدی نیست که تبیین و توجیه علمی موارد فوق با ارائه نمایه، آمار و با استناد به آرای قضایی محقق می‌گردد، که در آن دقت بسیار به عمل آمده است. با وجود آن، با پذیرش همه کاستیها، امید است که تداوم فعالیتها و حرکت قلمها در این حوزه افزونتر و پرتوانتر باشد.

محمدرضا مجتهدی

تبریز - زمستان ۱۳۸۷ خورشیدی